

Spis treści

Panorama	5
I. Przed bitwą i po bitwie	9
Nadzieje i nastroje	9
Legenda powstania	11
Romantyczne korzenie	16
Kraszewski kontra Kraszewski	17
Opinia publiczna jako źródło norm	20
<i>My i oni</i> , czyli Polska i Rosja. Syndrom popowstaniowy	22
II. Rynek idei: konserwatyści	25
„Mapa” stanowisk	25
Stańczycy	26
„Młodzi” konserwatyści warszawscy	29
Konserwatyści wobec pozytywistów	30
III. Pozytywiści — celne trafienie	31
Dwa porządki	31
Przewietrzenie Warszawy	32
Program — wersja kanoniczna	34
Komentarz	40
Pozytywizm — poznanie i terapia	41
IV. Balsam i trucizna. Jak się bada pozytywizm	49
Pozytywizm, którego nie było	49
Pozytywizm i rewizjoniści	50
Pozytywizm dialektyczny	51

Pozytywizm i jego tabu	52
Balsam i trucizna	55

V. Osnowa i wątek. Wielka trójca powieściopisarzy 56

Częściowe zagospodarowanie epoki	56
--	----

Aleksander Świętochowski — bez złudzeń	56
--	----

(Postać kontrowersyjna — Pierwsze nieporozumienia — Kostium antyczny — Jednostka i społeczeństwo — Uczucia i konwenanse — Kruche podstawy szczęścia — Dlaczego Świętochowski napisał *Dumania pesymisty*)

Eliza Orzeszkowa — logos i mitos	62
--	----

(Nie była „cudownym dzieckiem” ani dzieckiem szczęścia — Kiepskie samopoczucie — Tendencyjność i romans — Rezonerstwo trochę przytłumione — Powieści rodzinne — Tendencyjna moralistka — Znow powieść rodzinna — Brak więzi intymnych — Słabe ogniwa — Miłość i obowiązek — Małe tajemnice — Więcej swobody — Orzeszkowa i naturalizm Zoli — Orzeszkowa i naturalizm Taine’a — Jedyna powieść erotyczna — Małe podsumowanie)

Bolesław Prus — dziwność istnienia	76
--	----

(Skromna biografia — Skromny debiut — Pierwsza odsłona — Czas noweli — Dzieciństwo według Prusa — Inne arcydzieło — Narracja retrospektywna — Prus ewangeliczny i „paraboliczny” — Prus i „Wędrowiec” — Ważne artykuły — Program pisma — Naturalizm Prusa — Zderzenie z „Wędrowcem”: *Placówka* — Życie nie jest nudne — Wnioski — *Lalka* i chaos życia — Dlaczego *Lalkę* przyjęto źle — Wiele wątków i punktów widzenia — Burzenie stereotypów — Wątpliwości budzi też romans — Komplikacje egzystencjalne — Inne kłopoty Madzi Brzeskiej — Deprymujące efekty scjentyzmu: Madzia idzie do klasztoru — Powieści o najmłodszym pokoleniu — *Dzieci* — powieść wyjątkowa — Ślad rosyjski — *Przemiany* — powieść nie dokończona — Przemyslenia na temat Egiptu — Niespodziewany epilog — Higiena życia społecznego — Co od Spencera, a co od Taine’a — Reguły istnieją: trzeba je tylko odkryć — Skromność uzasadniona — Prusa fascynuje życie — Znow problemy z Wokulskim — Renesans Prusa)

VI. Głosy i glosy. Pozytywiści na rozdrożu 101

Odrzucenie pewnych zasad	101
------------------------------------	-----

Miłość i konwenans. Miłość i obowiązek. Uroda życia	102
---	-----

(Północ — Południe — Prawo do miłości — Gorset Orzeszkowej — Miłość jako żywioł — *Gloria victis* — nie tylko martyrologia — Kontekst biograficzny — Opis realny i idealny — Kłopotliwa uroda świata)

Dobro i zło. Grzech i cierpienie. Zdrada i potępienie	108
---	-----

(Zdrada rosyjskiego oficera — Inna zdrada)

Prawda i kłamstwo. Iluzje i deziluzje. Życie plotki	110
---	-----

(Najlepiej nic o sobie nie wiedzieć — Zaskakująca natura prawdy — „Szara strefa” — Królestwo plotki)

Nowe koncepcje człowieka etycznego. „Nietzscheanizm”. Życie — jako fenomen. „Rodzaje” i „gatunki”	112
(Max Stirner — Jean-Marie Guyau — Fryderyk Nietzsche — Echa indywidualizmu — Fenomen życia — Orzeszkowa „wczesna” i „późna” — Nieśmiały „nietzscheanizm” — Wizja świata a sposób pisania — Ewolucja Prusa: pewne prawidłowości — Świętochowski — kłopoty długowieczności — <i>Twinko</i> — powieść doskonała)	
VII. Spory o sztukę. Jeszcze o naturalistach	121
Krytyka literacka — stan wyjściowy	121
Co opisywać, czyli temat	122
Nie <i>co</i> , lecz <i>jak</i>	124
Psychologia sztuki	126
Jeszcze o naturalizmie	127
Pisarze i książki	128
Na zakończenie	134
Kontynuacje	135
VIII. Wielkie czytała. Najpopularniejsi pisarze	136
Dwie listy	136
Henryk Sienkiewicz	137
Pisarze popularni — przegląd	142
Powieść erotyczna, obyczajowa i dramat — Powieść środowiskowa — Mitologie popularne — Popularni mistrzowie powieści satyrycznej — Powieści historyczne i awanturnicze)	
IX. „Lecz gdzież jest pieśń...” O poezji i poetach	151
Być poetą	151
(Postromantycy — Poza nawiasem — Miejsce poezji — obok pozytywizmu)	
Faleński — klasycyzm i nowatorstwo	152
(Smutna biografia — Poeta osobny — Świat w ruchu — Byt i niebyt — Faleński sceptyczny — „Wola” życia i niepokój istnienia — Niepokoje klasyka — Dygresja: parnasizm — Dwa porządki)	
Asnyk — poeta melancholii	162
(Znowu smutna biografia — Melancholia, nostalgia — co to jest? — Poczucie znikomości istnienia — Nieszczęścia osobiste i narodowe — Rozdarcie i masochizm — Szczególny stan ducha — Cykl <i>Nad głębiami</i> — Silne motywy ucieczkowe — Piękno — źródłem chwilowego ukojenia — Asnyk dostrzega urodę świata — Asnyk — czytanie i śpiewanie)	
Konopnicka — kanon kultury i jego obrzeża	174
(Życie jak powieść — Niepokoje debutantki — Trzy pierwsze serie <i>Poezji</i> — układ wewnętrzny — Wiersze w tonacji „wysokiej” — Po co śpiewać?)	

— powinności poety — W konwencji epickiej — Arcydzieło poezji: wiersze ludowe — Ruchliwa fala — Wrażenia z podróży — Budowanie kanonu — Wybór roli — Nowele, opowiadania, reportaże)

Poeci tła	185
(Wiktor Gomulicki — Maria Bartusówna — Włodzimierz Stebelski. Julian Kaliszewski. Pisarze nie spełnieni)	
O poezji sumująco. Norwid	191
Zakończenie. Wspólnota i dziedzictwo	195
Budowanie fundamentów	195
Respekt dla rzeczywistości	198
„Prefreudyzm” i dziwność istnienia	200
Wybrana bibliografia	202
Indeks nazwisk	207

Indeks nazwisk

Indeks nie obejmuje bibliografii. Tłustym drukiem wyróżniono strony, na których znajdują się ważniejsze omówienia dotyczące poszczególnych autorów. W nawiasach podano daty życia pisarzy polskich czynnych w okresie, który obejmuje książka.

- Adamik Laco 104
Aleksander II, car 19
Amsterdamski Stefan 42
Antoine André 131
Apuchtin Aleksandr L. 5
Ariosto Ludovico 160
Asnyk Adam (1838–1897) 6, 146, **162–173**, 184, 186
Aspis Bogumił (1842–1898) 189
- Bachórz Józef 86, 87, 89
Bacon Francis 41
Balzac Honoré de 122, 125, 143
Bałucki Michał (1837–1901) 136, **142**, 143, 145
Bartkiewicz Władysław 39
Bartusówna Maria (1854–1885) **187**, **188**
Baudelaire Charles 163
Bąkowska Aleksandra 58, 60
Belmont Leo (1865–1941) 133
Bełza Władysław (1847–1913) **189**
Bem Antoni Gustaw (1842–1902) 32
Berent Wacław 135
Białoszewski Miron 186
- Bliziński Józef (1827–1893) **145**
Boguszewska Helena 198
Bolesławita zob. Kraszewski Józef Ignacy
Brodziński Kazimierz 174
Brodzka Alina 175
Brykalska Maria 119
Brzozowski Stanisław (1878–1911) 19, 141, **196–198**
Buckle Henry Thomas 33, 63, 75
Burke Edmund 27
Burkot Stanisław 17
- Champfleury Jules 54, 122
Charcot Jean Martin 200
Chateaubriand François René 163, 171
Chełmoński Józef 123
Chevrel Yves 72
Chmielnicki Bohdan 139
Chmielowski Piotr 17, 32, 38, 45, 53, 153, 173, 189
Comte Auguste 41, 42, 43
Conrad Joseph 199
Courbet Gustave 54, 122
Czechow Anton P. 185

- Dante Alighieri 160
 Darwin Charles 43
 Daudet Alphonse 123, 125
 Dawid Jan Władysław 44
 Dąbrowska Maria 92, 129, 198–201
 Dąbrowski Ignacy 133
 Deacek zob. Smolka Franciszek
 Derrida Jacques 31
 Dostojewski Fiodor M. 93
 Drzewiecki Józef 30
 Duranty Louis Emile Edmond 54
 Dygasiński Adolf (1839–1902) 53, 57, 81, 82, **129–131**
 Ehrenfeucht Feliks 38
 Esteja zob. Kisielnicka Józefa
 Faleński Felicjan Medard (1825–1910) 7, 146, **152–162**, 186, 191, 195
 Feliński Alojzy 11
 Fita Stanisław 80
 Flaubert Gustave 122–125, 128, 129
 Florestan zob. Ziemiałkowski Florian
 Fouillée Alfred 113
 Fredro Aleksander 80
 Freud Sigmund 163, 200
 Garbowski Tadeusz 69
 Gaszyński Konstanty 16
 Gawalewicz Marian (1852–1910) **144–146**
 Gierymski Aleksander 123
 Gierymski Maksymilian 123
 Głowacki Aleksander zob. Prus Bolesław
 Głuszeń Jan 148
 Godlewski Mścisław 29
 Gojawiczyńska Pola 135, 198
 Gombrowicz Witold 201
 Gomulicki Wiktor (1848–1919) **186, 187**, 192
 Goncourt Edmond i Jules de, bracia 123, 125
 Gostomski Walery 108
 Goszczyński Seweryn (1801–1876) 15, 151
 Grabski Władysław 26
 Grottger Artur 9, 12, 13, 15, 16, 32
 Grudzińska Aniela 163, 165
 Gruszecki Artur (1852–1929) 81, 82, 122, **129**
 Grzegorz VII, papież 145
 Grzędzińska Maria 160, 162
 Gumpłowicz Ludwik 44
 Guyau Jean-Marie 113, 114, 199
 Heine Heinrich 173
 Henryk IV, cesarz 145
 Hertz Paweł 187
 Hłasko Marek 135
 Horacy (Quintus Horatius Flaccus) 160, 190
 Hugo Victor 160
 Hurko Iosif 52
 Ibsen Henrik 61, 110
 Irzykowski Karol 135, 198
 Jan Kazimierz, król 139
 Janion Maria 17, 171
 Jankowski Edmund 200
 Janowski Stanisław 131
 Jaszczuk Andrzej 25
 Jedlicki Jerzy 25
 Jeleński Jan 30
 Jeske-Choiński Teodor (1854–1920) 30, 49–51, 143, **145**
 Jeż Tomasz Teodor (właśc. Zygmunt Miłkowski) (1842–1915) 73, 121, 136, **148, 149**
 Junosza Klemens zob. Szaniawski Klemens
 Kabata Michał 122
 Kaczkowski Zygmunt (185–1896) **150**
 Kaczorowska Zofia 163
 Kaden-Bandrowski Juliusz 198
 Kaliszewski Julian (pseud. Klin) (1845–1909) **189–191**
 Kant Immanuel 114
 Karpiński Franciszek 174
 Kawalerowicz Jerzy 94

- Kepler Johannes 97
 Kieniewicz Stefan 10, 11, 21
 Kierkegaard Søren 163
 Kipling Rudyard 130
 Kisielnicka Józefa (pseud. Esteja) (1859–1941) **144**
 Klin zob. Kaliszewski Julian
 Knysz-Rudzka Danuta 122
 Kochanowski Jan 130, 160
 Kołaczkowski Stefan 198
 Kołakowski Leszek 42
 Konar Aleksander (1862–1940?) 133
 Konopnicka Maria (1842–1910) 6, 57, 136, **174–186**, 191
 Konopnicki Jarosław 174
 Konstanty, wielki książę 11
 Kosiakiewicz Wincenty (1863–1918) **133**
 Kostecki Janusz 136
 Kościuszko Tadeusz 11
 Kotarbiński Józef 32
 Koźmian Stanisław 27
 Krafft-Ebing Richard von 200
 Krasińska Róża, hrabina 187
 Krasiński Zygmunt 16, 45, 52
 Kraszewski Józef Ignacy (1812–1887) 9–23, 32, 39, 54, 142, **148–150**, 197
 Kraszewski Kajetan (1827–1896) **150**
 Kraushar Aleksander 32
 Krechowiecki Adam (1850–1919) **150**
 Kristeva Julia 31
 Król Marcin 25, 27, 29
 Krupiński Franciszek 43, 45
 Krzemiński Stanisław 172
 Krzyżanowski Julian 140, 141
 Kucharski Eugeniusz 165
 Lam Jan (1838–1886) 138, **148**
 Lenartowicz Teofil (1822–1893) 16, 151, 184
 Leśmian Bolesław 162, 191
 Limanowski Bolesław 44
 Lisle Leconte de 161
 Lubowski Edward (1837–1923) 146
 Lyne Adrian 110
 Łapiński Zdzisław 194
 Łempicka Aniela 117
 Łempicki Jan 73, 127
 Łoziński Władysław (1843–1913) **150**
 Łoziński Walery (1837–1861) **150**
 Maciejewski Janusz 192
 Maciejowski Ignacy (pseud. Sewer) (1835–1901) **147**
 Mańkowski Aleksander (1855–1924) 133
 Markiewicz Henryk 25, 56, 145, 150
 Martuszevska Anna 148
 Matejko Jan 123
 Maupassant Guy de 185
 Mazan Bogdan 139
 Michaux Aleksander (pseud. Miron) (1839–1895) **189**
 Michnik Adam 23
 Mickiewicz Adam 16, 32, 45, 46, 102, 126, 182, 183
 Mikołaj I, car 10
 Mikulski Leopold 37
 Mill John Stuart 33, 41–43, 130
 Miłosz Czesław 148
 Miron zob. Michaux Aleksander
 Moleschott Jakob 91
 Morawski Marian 123
 Morzkowska Marrené Waleria (1832–1903) **143**
 Müller Max 130
 Musset Alfred de 173
 Nałkowski Wacław 141
 Nałkowska Zofia 92, 198, 201
 Narzymiski Józef (1839–1872) 146
 Nietzsche Friedrich 114, 193
 Norwid Cyprian Kamil (1821–1883) 7, 122, 143, 146, 152, 153, 186, 187, **191–194**, 195
 Nowakowski Marek 135
 Ochorowicz Julian 32
 Ockham William 41

- Ordon Władysław (właśc. Władysław Szancer) (1848–1919) 78, **189**
- Orkan Władysław 147
- Orzeszko Piotr 62
- Orzeszkowa Eliza (1841–1910) 19, 37, 39, 50, 52, 53, 55, 57, **62–76**, 83, **103–109**, 112, 113, 116, 118, 120, 121, 127, 136, 137, 142, 144, 145, 147, 174, 185, 197, 199, 200
- Osmólska-Piskorska Bożena 17
- Ostoja zob. Sawicka Józefa
- Pawiński Adolf 43
- Pawłowska Eliza zob. Orzeszkowa Eliza
- Platon 54
- Plebański Józef 43
- Płachecki Marian 190
- Podkowiński Władysław 123
- Poe Edgar Allan 160
- Pol Wincenty 45, 151
- Popławski Jan Ludwik 132
- Poprawa Adam 107
- Potocki Antoni 49, 50, 86
- Prokop Jan 23
- Proust Marcel 163
- Prudhomme Armand Sully 161
- Prus Bolesław (właśc. Aleksander Głowacki) (1847–1912) 6, 32, 50, 53, 57, 58, 74, **76–100**, 112, 113, 118, 120, 127, 136, 137, 139, 146, 195–201
- Przyborowski Walery 32
- Przybyszewski Stanisław 135, 198
- Rej Mikołaj 130
- Reymont Władysław Stanisław 55, 135
- Ricoeur Paul 109
- Rodziewiczówna Maria (1863–1944) 136, **147, 148**
- Rymkiewicz Jarosław Marek 106, 107
- Rzewuski Henryk 136
- Rzętowski Stanisław Marek 39
- Sadowska Maria (pseud. Zbigniew) (1835–1892) 148
- Sarnecki Zygmunt (1837–1922) 146
- Sawicka Józefa (pseud. Ostoja) (1859–1920) **143, 144**
- Schmidt Kaspar zob. Stirner Max
- Schopenhauer Arthur 158, 164, 190
- Schultz Bruno 201
- Sewer zob. Maciejowski Ignacy
- Shaw George Bernard 110
- Sienkiewicz Henryk (1846–1916) 50, 53, 56, 97, 136, **137–141**, 145, 147, 150, 160, 185
- Słowacki Juliusz 32, 45, 173, 182, 184, 190
- Smiles Samuel 130
- Smolka Franciszek 27
- Sowińska, generałowa 10
- Spasowicz Włodzimierz 45
- Spencer Herbert 33, 41, 43, 83, 95, 96
- Staff Leopold 162, 191
- Stebelski Włodzimierz (1848–1891) **189–191**
- Stendhal (właśc. Henri Beyle) 125
- Stirner Max (właśc. Kaspar Schmidt) 112, 115
- Struve Henryk 123
- Supiński Józef 33
- Sygietyński Antoni (1850–1923) 53, 74, 82, 83, **123–130**, 133–135
- Szancer Władysław zob. Ordon Władysław
- Szaniawski Klemens (pseud. Klemens Junosza) (1849–1898) **146**
- Szczepanowski Stanisław 147
- Szekspir William 97
- Szujski Józef 27–30
- Szymański Adam 136
- Szyper Henryk 165
- Święcicki Zygmunt 69
- Świętochowski Aleksander (1844–1938) 19, 32, 34–37, 39, 40, 45, 46, 50, 55, **56–62**, 81, 85, 86, 88, 95, 102, 103,

- 110–112**, 114, 115, **118–120**, 136, 140,
 146, 153, 195–197, 200
- Taine Hippolyte **73**, **74**, 83, 96, 122, 123,
 125, 127
- Tarnowski Stanisław 27, 30, 123, 137
- Tatarkiewicz Władysław 113, 114
- Tazbir Janusz 18
- Tetmajer Włodzimierz 147
- Tocqueville Alexis de 27, 37
- Tomasz à Kempis 174
- Tomkowski Jan 152
- Traugutt Romuald 105
- Trembińska Oktawia 77
- Trębicka Maria 161
- Turey Klara 99, 100
- Turgieniew Iwan S. 93
- Ujejski Kornel 16, 151
- Uniłowski Zbigniew 135, 198
- Vogt Karl 91
- Walewska Cecylia (1859–1940) 144
- Wasilowski Józef 174
- Wielopolski Aleksander 32
- Wiślicki Adam 34, 36, 37, 39
- Wiśniowiecki Michał Korybut, król 139
- Witkiewicz Stanisław (1851–1915) 53, 74,
 83, **123**, **124**, 126, 134, 135
- Wodzicki Ludwik 7
- Wolski Włodzimierz 153
- Wyka Kazimierz 135
- Wyspiański Stanisław 117, 196, 197
- Zachariasiewicz Jan (1823–1906) **142**
- Zaleski Józef Bohdan 151
- Zalewski Kazimierz (1848–1919) **145**
- Zamoyski Andrzej 29
- Zapolska Gabriela (1857–1921) 57, **131**,
132, 136
- Zbigniew zob. Sadowska Maria
- Zegadłowicz Emil 198
- Ziemiałkowski Florian 27
- Zola Emile 71–74, 82, 122, 123, 125–128,
 131, 135
- Żeromski Stefan 135, 176, 198
- Żmichowska Narcyza 7, 19, 152, 187, 188,
 193,
- Żmigrodzka Maria 63
- Żydowo Maria 118